

«coloris de mesclat emperial» (1375)³ i encara en un altre es dona com a equivalent llatí de *gramàsia*, que era una forma var. de *gramalla* 'espècie de túnica llarga que baixava fins als peus' (*AlcM*); més exemples de *baluerna* en docs. de 1379 i 1380 (*InvLC*).⁵ Notem també que Ll. d'Aversó registra *baluerna* en el *Torcimany* (fi del S. XIV) sense definir.

Baluerna hauria de ser una túnica ben ampla i amb embalum, i un cop passada de moda degué utilitzar-se en sentit pejoratiu amb referència a una cosa que fa nosa. A tal ús pogué contribuir l'estructura fonètica del mot. En un passatge del valencià S. Guerau de Montmajor (1586) apareix efectivament en un context pejoratiu: «Micer Mir --- / sobre les cerdes / del jaual, / lo Deu marí / me paregué, / tant vert iqxué / lo verderol / de girasol. / Lo *baluerna* / ram de taverna / tot ell me sembla».⁴ L'autor diu que Micer Miró li paregué com un Neptú (= lo Déu marí) sobre el pelatge d'un porc senglar, verd com un verderol sortint del gira-sol, i referint-se a ell com *lo baluerna* diu que li sembla tot ell com un *ram de taverna*, expressió amb què intensifica el sentit pejoratiu del caràcter del dit Micer.⁵ Tot el quadro ens fa l'efecte d'un home fort (cf. Neptú) i gros, habituat a tavernes. L'etimologia d'aquest mot encara no ha estat estudiada.⁶ De bell antuvi, sembla que no hem de relacionar el nostre *baluerna* amb *baiuerno* que dona el *TdF* (I, 211) amb el sentit de «étincelle, bluettes»,⁷ forma en què Sainéan, en el seu estudi sobre la llengua de Rabelais, volia veure l'origen del fr. *baliverne* «sornette» (II, 189-90); aquest mot apareix en *Pantagruel*, cap. 34, i *Gargantua*, cap. 24, escrit *bailliverne*, i està també documentat en la Farsa de Maître Pierre *Pathelin*. Ara bé, buscar una relació entre el cat. *baluerna* i aquest mot francès promet un xic més tant semànticament com fonèticament. Heus ací el passatge del *Pathelin* (c. 1470) on ja té *baliverne* el seu sentit modern 'falòrnia, conte o idees sense fonament': «Hé! quelz baillieurs de *balivernes* / sont ce cy?...» (lin. 810).⁸ Notem que el rimar el mot amb *guiternes* ens assegura la seva terminació. A més, és significatiu el fet que aparegués escrita *baluernes* en les dues edicions primerenques d'aquest text, en R (1485 o 1486) i L (1489, basada en R), essent la forma *balivernes* presa per l'editor d'edicions posteriors. Aquest exemple ens fa palès que una variant *baluerna* existia abans de *baliverna*, o bé almenys al seu costat. Així, doncs, sembla prou possible que el mot català i el francès estiguessin relacionats en llur origen, encara que a l'estat de les nostres investigacions en aquest moment no podem dir quines serien les bases d'aquesta relació. Així i tot, no es pot negar que una evolució semàntica des de la idea d'una peça de vestir, passada de moda i amb molt d'embalum, a un conte exagerat i sense fonament no és del tot impossible.

Per a la formació de *baluerna* català com a nom d'una peça de vestir, de moment no veiem altra possibilitat que derivar-lo de l'antic *batle* (occ. *baile*, fr. *bailli*), potser perquè l'ús de la roba representada per *baluerna*, com el de la *gramalla*, era molt comú entre

els batlles o els funcionaris de la batllia. És a dir, que la roba utilitzada per ells, havent arribat a ser un símbol de llur ofici, hauria acabat d'especialitzar-se com a nom de la peça de vestir mateixa. Això, és clar, no explica la terminació *-erna*. Altrament, el mot podia ser una formació francesa de *baillif* o sobre el fem. *baillive* (cf. la forma de Rabelais amb *baill-*) i la forma catalana una deformació d'aquesta paraula (cf. *gramalla* de *gramàtic* GRAMMATICUS vestit de grans personatges; *balandra(n)* vestit de dignataris eclesiàstics; *barrakan* ~ *barragà*). En aquest cas topem amb la dificultat que el mot estigui documentat abans en català que en francès. ¿Potser del cat. ant. *balliu*: **balliuerna* reduït com *diumenge* > *dumenge*?

DERIV.: *Baluern*, m. 'tro, gran soroll', recollit pel *Dag.* a Girona. J. G.

¹ Cf. el sentit del deriv. *baluern* 'tro, gran soroll'. —
² *Colea* era una classe de tela segons aquest exemple i els dos citats per *AlcM*. —³ *Emperial* era «una classe de tela molt fina» *AlcM*. —⁴ D'una còpia de 1780 reproduïda en *RHisp.* xxxiv, 553. —⁵ Com és sabut, un *ram* era el distintiu de les tavernes, i de vegades consistia en la figura d'un home de galtes vermelles i molsudes bevent vi. —⁶ És veritat que Spitzer li va dedicar una pàgina (*Neuph. Mitt.* xxxii [1931], 247-8), tractant de derivar-lo de *baluard*; la idea fou acceptada per *AlcM*, que per la seva banda es pregunta si la terminació *-erna* seria deguda a la influència d'*enlluernar* «per l'obstrucció visual que produeix una cosa molt voluminosa» (II, 242). —⁷ *Baiuerno* no sembla ser antic a judicar per l'absència d'una documentació antiga, o en el dialecte provençal de Mistral sembla haver-se derivat d'un antic *beiuo*, corresponent a l'occità *bellhua* i relacionat amb l'antiga *beluga* (cat. *belluga*). Una forma d'infinitiu *baiurnà* que registra Mistral tampoc sembla ésser antiga; Mistral la documenta només en Lafare-Alais, autor de final del S. XVIII. —
⁸ Citem de l'edició de R. T. Holbrook, *Maistre Pierre Pathelin* (París, 1924), dins la sèrie «Les classiques français du Moyen Âge».

BALUSTRE, 'columneta de barana', igual que el fr. *balustre*, cast. *balaustre*, és pres de l'italià *balauastro*, id., i 'flor de magraner', i aquest del greco-llatí *balauustum* 'flor de magraner', per haver-se comparat el capitell del *balustre* amb una flor. □ 1.ª doc.: 1575, OPou (*TbPu.*); doc. de 1690.

Balustre significa 'balcó de fusta' a Farrera (Pallars Sobirà), però és més estès en el sentit de 'barana (de l'escala), balustrada' a la mateixa zona (Areu, Esterri, Tor), i en la forma de *balagosto* a Benasc segons Ferraz (*Voc. Rib.*)¹ que indica a més que diuen *balacosta* a moltes localitats aragoneses, *balagostao* a Casp; a Ansó (Alt Aragó) documentem *baruste*, *baluste* 'barra del galliner' (*BRÆ* xxiv, 161).

El significat d'aquests mots dona peu a la sospita que amb l'origen savi italià es combinà l'encreuament amb algun mot de procedència més rústica. Sembla probable així mateix que hi vagi entrar en joc també